

Kavramlar

- Ahlak
- Sıciye
- Şahsiyet
- Karakter
- Terbiye

4. ÜNİTE

AHLAKİ TUTUM VE DAVRANIŞLAR

Neler Öğreneceksiniz?

- İslam ahlakının konusu ve gayesini,
- Ahlak ile terbiye arasındaki ilişkiyi,
- İslam ahlakında yerilen bazı davranışları,
- Tutum ve davranışlarda ölçülü olmaya özen göstermeyi,
- Hucurât suresi 11-12. ayetlerde verilen mesajları.

4. ÜNİTE AHLAKİ TUTUM VE DAVRANIŞLAR

Ünitemize Hazırlanalım

1. Ahlakın kaynağı konusunda neler söyleyebilirsiniz?
2. Toplumumuzda var olan ahlak kurallarına örnekler veriniz.
3. Kendi tutum ve davranışlarınızı hiç eleştirdiğiniz oldu mu? Neden?
4. Ölçülü bir insan olmak için neler yapmak gerekir?
5. Davranışlarda ölçülü olmak kişiye ne kazandırır?

1. İSLAM AHLAKININ KONUSU VE GAYESİ

Ahlaklı insan deyince ne anlıyorsunuz?

Ahlak kelimesi, Arapça ‘hulk’ kelimesinin çoğuludur. Hulk, ‘tabiat, mizaç, huy ve karakter’ gibi anlamlara gelir. Kur’an-ı Kerim’de ahlak kelimesi biri âdet, diğeri de ahlak manasında olmak üzere iki yerde geçmektedir.¹ Arapçada insanın dış yapısı için ‘halk’, iç veya manevi yapısı için ‘hulk’ kelimesi kullanılır. Kavram olarak ahlak ise insanın iyi veya kötü olarak vasıflandırılmasına yol açan manevi nitelikleri, huyları ve bunların etkisiyle ortaya konan iradeli davranışlarının bütünüdür.²

Ahlak, insanda yerleşmiş bulunan bir karakter yapısına işaret etmektedir. İnsanın düşünce ve eylemlerini büyük çapta şekillendiren ahlak insanın sahip olduğu karakter yapısıdır.

Ahlak kurallarının bir kısmı çoğu insan tarafından evrensel doğrular olarak kabul görmüştür. Bazı ahlaki kurallar ise toplumların kendi inanç, gelenek ve anlayışına göre şekillenmiştir. Yalan söylemek, tüm insanlık tarafından kötü davranış olarak kabul edildiği için evrensel ahlaka bir örnektir.

Varlıklar içerisinde ahlaken değerlendirmeye tabi olan, insandan başka bir varlık yoktur. İnsanın akıl sahibi olması, hür olması, bir arada yaşama mecburiyetinde olması gibi durumlar insanın yapıp ettiklerinin ahlaki ölçülere göre değerlendirmesine sebep olur.

Görsel 4.1: İnsanlık ortak değerlerde buluşabilmelidir.

Ahlak, din ve hukuk gibi disiplinler, yaptıkları düzenlemelerle insan hürriyetinin sınırlarını belirlerler. “Ayıp”, “günah” ve “yasak” kavramları, bir anlamda insan hürriyetinin dini, ahlaki ve hukuki normlara göre düzenlenmesine zemin hazırlar. Ahlak, din ve hukukun düzenlemeleri sayesinde, insanların bir arada huzur içinde yaşamaları mümkün olur.

1 bk. Şuarâ suresi, 137. ayet; Kalem suresi, 4. ayet.

2 Mustafa Çağrı, İslam Düşüncesinde Ahlak, s. 4-7; Mustafa Çağrı, “Ahlak”, TDV İslam Ansiklopedisi, C 2, s. 1.

İnsan, akli ile istek ve iştah güdülerinin tatmini için sayısız yollar bulabilir. Bu sistemin oluşumunda hak, hukuk, utanma, günah, merhamet gibi duygular başrolü oynar. Utanma duygusu, ahlakın vicdanlara yerleşmesinde önemli bir işlev görür. Değerler sistemi aklın olumlu yolda kullanılmasını sağlayan önemli etkenlerden birisidir.

Utanma duygusunu kaybeden insanda, güzel ahlaka karşı duyarsızlık baş gösterir. Hz. Peygamberin; *“Utanmıyorsan dilediğini yap!”*³ anlamındaki hadis-i şerifi bu bakımdan son derece anlamlıdır.

Düşünelim-Konuşalım

İslam'ın ortaya koyduğu evrensel ahlak ilkeleri size göre nelerdir?

İslam ahlakının gayesini Hz. Peygamber; *“Ben güzel ahlakı (huyları) tamamlamak için gönderildim.”*⁴ şeklinde açıklamıştır. İslam bilginlerinden İmam Gazzâlî, ahlak ilmini *“ruhi tıp ilmi”* şeklinde tanımlamış ayrıca bu konuda şöyle demiştir: *“Allah, insanın bedenini ölçülü yarattığı halde ahlakını geliştirmeyi onun kendi çabasına bırakmıştır.”*⁵

İslam ahlakı, *“Neyi yapmalıyız?”* sorusunun cevabını araştırır. İyi ve kötü hakkında bilgi verir. Uymak zorunda olduğumuz kuralları ve sorumlulukları tanıtır. Böylece ahlaki olarak mükemmel bir insan meydana getirmeyi gaye edinir.⁶

2. İSLAM AHLAKININ KAYNAKLARI

Kur'an-ı Kerim Müslümanların hayat rehberi ve ahlak kaynağıdır.

İslam ahlakının kaynağı Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamber'in sünnetidir. Müslümanlar tarih boyunca düşünce ve pratikte ahlakın kaynağı olarak öncelikle Kur'an-ı Kerim'i esas almışlardır. Bununla birlikte Müslümanlar Hz. Peygamber'in sünnetini de vazgeçilmez bir ahlak kaynağı olarak kabul etmişlerdir. Nitekim Yüce Allah: *“Sen elbette yüce bir ahlâk üzeresin.”*⁷ buyurarak Hz. Peygamber'in ahlakının üstün bir ahlak olduğunu belirtmiştir. Bu üstün ahlakın model olarak alınması gerektiğini *“Andolsun ki Resulullah, sizin için, Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı umanlar ve Allah'ı çok zikredenler için güzel bir örnektir.”*⁸ ayetiyle açıklamıştır.

Kur'an'ın yaşama geçirilmiş hali Hz. Peygamber'in sözleri ve uygulamalarıdır. Nitekim Hz. Aiş'e'ye (r.a.) Hz. Muhammed'in (s.a.v.) ahlakı sorulunca O: *“Siz Kur'an okumuyor musunuz? O'nun ahlakı Kur'an'dı.”*⁹ diye cevap vermiştir.

“İslam ahlakı” terimi, İslamiyet'in sunmuş olduğu hayat tarzını ifade etmek için kullanılır. İslamiyet insanlığa bir hayat tarzı sunar. İnsanların nasıl yaşamaları gerektiğini, neyin iyi neyin kötü olduğunu öğretir.

Görsel 4.2: İslam'da ahlâkın temel kaynağı Kur'an-ı Kerim'dir.

3 Buhârî, Edebü'l-Müfred, s. 597.

4 İmam Mâlik, Muvatta, Hüsnü'l-Huluk, 8.

5 Mustafa Çağrı, Anahatlarıyla İslam Ahlakı, s. 21.

6 Mustafa Çağrı, Anahatlarıyla İslam Ahlâkı, s. 21-22.

7 Kalem suresi, 4. ayet.

8 Ahzâb suresi, 21. ayet.

9 Müslim, Salâtü'l-Müsafirîn, 139.

Allah (c.c) insanı en güzel biçimde yaratmış,¹⁰ ona kendi ruhundan üflemiştir.¹¹ Ona iyilik ve kötülük bilgisini tanıtmış ve tercihi insanın kendisine bırakmıştır. Bu konu ayette şöyle belirtilmiştir: “Nefse ve ona birtakım kabiliyetler verip de iyilik ve kötülüklerini ilham edene yemin ederim ki nefsinin kötülüklerden arındırılan kurtuluşa ermiş, Onu kötülüklerle gömen de zarar etmiştir.”¹² Böylece insan iyilik ve kötülük yapmaya yatkın kabiliyette yaratılmıştır. İyiliği de kötülüğü de seçmek onun iradesindedir.¹³

Görsel 4.3: İnsan hür iradesiyle hayatına yön verir. Tercihlerinin sonuçlarına kendisi katlanır.

İslam düşüncesine göre insan, ruh ve bedenden oluşmaktadır. İnsan, beden sağlığını koruduğu gibi ruh sağlığını da korumak zorundadır.

3. AHLAK İLE TERBİYE ARASINDAKİ İLİŞKİ

“Terbiye aklın hocası, düşüncenin de rehberidir.” J. K. Lavater (1741-1801)

Terbiye, Arapça bir kelime olup ıslah etmek, düzene koymak, idare etmek, eğitmek ve gözetmek anlamlarına gelir. Yüce Allah’ın isimlerinden olan “Rab” ile ilgilidir. Türkçede daha çok eğitim yoluyla amaçlanan davranışları ortaya çıkarmak anlamında kullanılır.¹⁴

Terbiye kelimesi dilimizde halen kullanılmakla birlikte, giderek bu kelimenin yerini eğitim kelimesi almaya başlamıştır. Dilimizde bu iki kelime birçok yerde eş anlamlı olarak kullanılmaktadır.

Ahlak eğitimi ise insanın beden, zihin ve ahlak bakımından geliştirilip olgunlaştırılmasına denir. Ahlak eğitimi ilk önce ailede başlar, okul ve toplum içerisinde devam eder.¹⁵

İnsanın ahlaki özellikleri, terbiye sonucunda değişebilir. İslam ahlak anlayışında insanın peygamberler vasıtasıyla kötülüklerden temizlenerek iyilik sahibi olacağı ifade edilmiştir. Ayette şöyle buyrulur: “Çünkü ümmilere (bilmeyenlere) içlerinden, kendilerine ayetlerini okuyan, onları temizleyen, onlara Kitab’ı ve hikmeti öğreten bir peygamber gönderen O’dur. Kuşkusuz onlar önceden apaçık bir sapıklık içindeydiler.”¹⁶ Bu ayette Peygamber öğretici (muallim) olarak da vasıflandırılmıştır. Nitekim Hz. Peygamber, “Ben muallim olarak gönderildim.”¹⁷ buyurmuştur.

Din ve ahlak, insanın yaratılışında var olan yüce duygulardır. İnsan, İslam ahlakının öngördüğü terbiye ile yaratılışında var olan inanma duygusuna ve güzel ahlaka yönelmiş

10 bk. Tîn suresi, 4. ayet.

11 bk. Hicr suresi, 29. ayet.

12 Şems suresi, 7-10. ayetler.

13 Fikret Karaman, İ. Karagöz; İ. Paçacı, M. Canbulat, A. Gelişgen, İ. Ural, Dinî Kavramlar Sözlüğü, s. 14.

14 Mustafa Öcal, Din Eğitimi ve Öğretiminde Metodlar, s. 23.

15 Ziya Kazıcı; Halis Ayhan, “Talim ve Terbiye”, TDV İslam Ansiklopedisi, C 39, s. 515.

16 Cuma suresi, 2. ayet.

17 İbn Mâce, Sünnet, 17.

olur. Bu konuda Kur'an'ı Kerim'de şöyle buyrulur: **“(Resulüm!) Sen yüzünü hanif olarak dine çevir. Allah'ın yaratışında değişme yoktur. İşte dosdoğru din budur; fakat insanların çoğu bilmezler.”**¹⁸

Ahlakın güzelleşmesi, iyi bir karakter eğitimi ile mümkün olur. Bu bir anda olup bitecek bir iş değildir. Karakterin oluşması yaşam boyu devam eden bir süreçtir. Bu anlamda Hz. Muhammed'in (s.a.v.) ahlakın güzelleşmesi ile ilgili duası şöyledir: **“Allah'ım, dış görünüşümü güzel yarattığın gibi ahlakımı da güzelleştir.”**¹⁹

Sağlam bir karakter oluşturmak için, önce insanın doğru bir inanç sistemine sahip olması gerekir. İnanç sistemine uygun bir yaşantı, insanın iradesini güçlendirmesiyle olur. Bunu da iman ve ibadet esaslarıyla gerçekleştirir.

Görsel 4.4: Eğitim hayat boyu devam eden bir süreçtir.

Düşünelim-Konuşalım

“Her doğan islam fıtratı üzere doğar...”

(Buhârî, Cenâiz, 92.)

Yukarıdaki hadisi okuyarak yaradılış ve ahlak açısından düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

İslam'a göre iman; kişiyi ahlaki güzelliklere yönelten ve onu kötülüklerden alıkoyan dinamik bir kuvvettir. İman esasları, insan ruhunu temizlediği gibi, insanda Allah korkusu ve bilinci oluşturur.

İslam'a göre ibadetler, kalbi kötülüklerden temizleyerek insanın şahsiyetli olmasına yardımcı olur. İnsanın kendisine olan güvenini artırır, metanet ve cesaretini güçlendirir. Ayrıca karakterini sağlamlaştırır.²⁰ Kur'an'da Yüce Allah bu konuya dikkati çekerek şöyle buyrulur: **“(Resulüm!) Sana vahyedilen Kitab'ı oku ve namazı kıl. Muhakkak ki namaz, hayâsızlıktan ve kötülükten alıkoyar. Allah'ı anmak elbette (ibadetlerin) en büyüğüdür. Allah yaptıklarınızı bilir.”**²¹

Görsel 4.5: Eğitim ailede başlar.

18 Rûm suresi, 30. ayet.

19 Ahmed b. Hanbel, Müsned, C 2, s. 403.

20 Celal Kırca, Kur'an ve Fen Bilimleri, s. 384-386.

21 Ankebût suresi, 45. ayet.

Görsel 4.6: "... Biz gökten, temizleyici su indirdik..." (Furkan suresi, 48. ayet.)

Hız. Peygamber'in "Kapısı önünden akan bir ırmakta günde beş kere yıkanan bir insanın vücudunda su herhangi bir kir bırakır mı, ne dersiniz? sorusuna etrafındakiler, "Hayır hiçbir kir bırakmaz" dediler. Bunun üzerine Hız. Peygamber, "İşte namaz da böyledir. Yüce Allah namazla günahları siler."²² buyurmuştur.

Namaz insanı güvensizlik ve yalnızlık duygularından uzaklaştırarak sağlıklı ve dengeli bir kişi haline getirir. İnsanın yaşantısını düzene koyar. Zamanı yönetme bilinci oluşturur.

Görsel 4.7: Namaz, Müslümanları bir araya getiren bir ibadettir. (Fotoğraf: Aygöl Öztürk)

Oruç ibadetinin farz kılınmasındaki gaye, oruç sayesinde insanların takva sahibi olmalarını sağlamak olarak gösterilmiştir. Takva ise insanın her türlü kötülükten uzaklaşarak özü ile sözünün bir olması demektir.

22 Buhârî, Kitâbu Mevâkîti's-Salât, 319.

Oruç ibadetinin tıbbi faydalarının yanında psikolojik faydaları da vardır. Oruç irademizi güçlendirir, sevgi ve şefkat duygularını geliştirir.²³ Diğer bir deyişle oruç ibadeti duygu yönetimidir.

İslam insanın diğer insanlarla olan ilişkilerini düzenleyen mali ibadetler de koymuştur. Bunların başında zekât ibadeti gelir. Zekât ve sadaka sosyal dayanışmayı sağlar. Bu ibadetler bencilliği törpüler ve kişiyi bencil olmaktan uzaklaştırır. İslam dini zekâtı farz kılarak, insanın karakterini başka insanlar için fedakârlık yapacak bir şekilde oluşturmayı hedeflemiştir.

Kur'an'ı Kerim'de Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **“Sevdiğiniz şeylerden Allah yolunda harcamadıkça iyiliğe asla erişemezsiniz. Her ne harcarsanız Allah onu bilir.”**²⁴

Zekâtтан başka İslam'ın temel ibadetlerinden birisi de hacdır. İnsanın hem Allah (c.c.) hem de insanlarla olan ilişkilerini düzenlemekte etkili olan hac ibadeti, bedeni olduğu kadar mali bir özellik taşır. Hac ibadeti her insanın Allah katında eşit olduğu fikrini aşılayarak insanın kibirlenmesini ve böbürlenmesini önler.²⁵

Görsel 4.8: Maşşerin provası olan Hac, Müslümanları bir araya getiren ibadettir.

Hız. Peygamber: *“Her kim Kâbe’ye gelir, kötü söz söylemez, büyük günahlardan çekinir, küçük günahları işlemekte ısrar etmezse, günahlarından arınarak anasından doğduğu günkü gibi tertemiz olarak döner.”*²⁶ buyurarak haccın ahlaki gelişimindeki önemini vurgulamıştır.

Ders Dışı Etkinlik

Hac ibadetini yerine getirmiş olan bir kişiyle röportaj yaparak Hac ibadeti hakkındaki duygu ve düşüncelerini alınız.

23 Celal Kırca, Kur'an ve Fen Bilimleri, s. 385.

24 Âl-i İmrân suresi, 92. ayet.

25 Celal Kırca, Kur'an ve Fen Bilimleri, s. 386.

26 Buhârî, Hacc, 4.

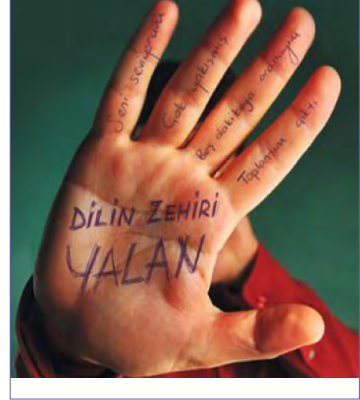
İbadetlerin düzenli olarak yapılması, irade terbiyesinde son derece etkilidir. Ancak ibadetin iradeye tesir edebilmesi için hem devamlı olması hem de belli bir bilinç düzeyinde (ihlas ile) yapılmış olması gerekir.²⁷

4. İSLAM AHLAKINDA YERİLEN BAZI DAVRANIŞLAR

İslam ahlakında yerilen tutum ve davranışlar sizce nelerdir?

İslam dini insanları dünya ve ahirette mutluluğa kavuşturmak ister. İki dünya mutluluğu Yüce Allah'ın buyruklarına uygun yaşamakla elde edilir. Bu buyrukların bir kısmını ahlak ilkeleri oluşturur. İslam ahlakında övülen ve yerilen bir takım davranışlar vardır. Örneğin anne-babaya iyilik etmek bir fazilet olarak övülürken akrabayla ilişkiyi kesmek yerilmiştir.

Yalan: İslam ahlakında yerilen davranışların başında yalan söylemek gelir. Yalan, gerçek dışı söz söylemek, asılsız bilgi ve haber vermektir. Yalan, doğruluğun zıddıdır. Kur'an-ı Kerim insanları doğru sözlü olmaya çağırmıştır. Bir ayette şöyle buyrulur: **“Ey iman edenler! Allah’a karşı gelmekten sakının ve doğru söz söyleyin.”**²⁸ İnsan doğru sözlü olmaya özen göstermeli, yalandan uzaklaşmalıdır. Yüce Allah, Hz. Peygamber ve arkadaşlarına dosdoğru olmalarını emretmiş²⁹ ve tüm Müslümanların, asılsız ve yalan sözler söylemekten kaçınmalarını istemiştir.³⁰

Görsel 4.9 : Yalan söylemek insanın değerini düşüren bir davranıştır.

Not Edelim

Çiçeklerle hoş geçin,
Balı incitme gönül.
Bir küçük meyve için
Dalı incitme gönül.

Konuşmak bize mahsus,
Olsa da bir güzel süs,
Ya, hayır de, yahut sus.
Dili incitme gönül.

(Bestami Yazgan, Gülü İncitme Gönül, s. 77.)

Yalan söylemek insanın değerini düşüren bir davranıştır. Hz. Peygamberin bir hadisinde yalan söylemek münafıklık alametlerinden biri olarak gösterilmiştir.³¹ Yalan söylemek insan ilişkilerinde güvensizlik meydana getirir. Özellikle karşıdaki kişi açısından büyük bir hayal kırıklığı oluşturur. Yine bir hadisinde, **“Kardeşine bir söz söylediğinde o sana inanırken senin ona yalan söylemiş olman ne büyük bir ihanet!”**³² buyrulmuştur.

İftira: Yalan söylemek bir açıdan iftira kavramı ile de ilişkilidir. İftira yalan sınıfına girer. İftira bir kimseyi asılsız olarak suçlamak, ona gerçekte olmayan kötülük ve kusur isnat etmektir.

27 bk. Mümin suresi, 65. ayet; İsrâ suresi, 65. ayet.

28 Ahzâb suresi, 70. ayet.

29 bk. Hûd suresi, 112. ayet.

30 bk. Hacc suresi, 30. ayet.

31 bk. Buhârî, Vesâyâ, 8; Müslim, İman, 107.

32 Ebû Dâvûd, Edeb, 71.

Türkçede kara çalmak, çamur atmak ve leke sürmek gibi deyimlerle ifade edilir. İnsanı yalan ve iftiraya götüren en önemli nedenlerden biri karşılaştığımız olaylar ve kişiler hakkında bilgi sahibi olmadan konuşmaktır. Yüce Allah Kur'an-ı Kerimde yalan ve iftiranın önüne geçmek için insanların bilgi sahibi olmadıkları şeyler hakkında konuşmalarını öğütler. **“İyice bilmediğin bir şeyin ardına düşme! Çünkü kulak, göz, kalp bunların hepsi yaptıklarından sorumludur.”**³³ ayeti ile insana ulaşan haberlerin araştırılmasını ister.³⁴

Düşünelim-Konuşalım

İftiraya maruz kalan bir kişinin duygu ve düşüncelerini empati yaparak değerlendiriniz.

O halde insan duyduğu şeyleri süzgeçten geçirmeli, o şekilde konuşmalıdır. Hz. Peygamber **“Her duyduğunu söylemesi kişiye yalan olarak yeter.”**³⁵ buyurur. Ayrıca **“Her kim Allah’a ve Rasûlüne inanıyorsa ya hayır söylesin ya da sussun.”**³⁶ buyurarak yalan ve iftiradan sakınılmasını istemiştir. İftira başkalarının hayatını karartan ve insanların yaşam dengelerini sarsan büyük bir vebaldir. Masum bir insanı zor duruma düşürüp onu sıkıntıya sokan bir davranış olduğu için Allah (c.c.) katında da büyük bir günahdır. Kur'an-ı Kerim bu gerçeği şöyle ifade eder: **“Kim bir hata veya günah işler, sonra onu bir suçsuzun üzerine atarsa şüphesiz ağır bir iftira suçunu ve apaçık bir günahı yüklenmiş olur.”**³⁷

Mahremiyet ihlali: İslami literatürde buna tecessüs denir. Bu kavram insanların gizli hallerini, ayıp ve kusurlarını araştırmak demektir. Gizli kalması gerekenleri kötü maksatla araştırmak doğru bir iş değildir. Kur'an-ı Kerim inananların kardeş olduğunu belirtmiş ve toplumsal birlikteliği bozacak davranışlara karşı uyarılarda bulunmuştur. Başkalarının gizli hallerini araştırmak toplumsal ilişkilerde huzur bozucu bir durumdur. Bu yüzden Yüce Allah **“Ey iman edenler! ... insanların gizli hâllerini araştırmayın...”**³⁸ buyurmuştur. Hz. Peygamber de bir hadiste şöyle buyurmuştur: **“İnsanların gizli hâllerini araştırırsan ya aralarına fesat sokmuş olursun ya da aralarında neredeyse fesat çıkmasına neden olmuş olursun.”**³⁹

Düşünelim-Konuşalım

“Ey inananlar! Evlerinizden başka evlere, izin almadan, seslenip sahiplerine selam vermeden girmeyiniz. Eğer düşünürseniz bu sizin için daha iyidir. Eğer evde kimseyi bulamazsanız, yine de size izin verilmedikçe içeriye girmeyiniz. Size “Dönün” denirse dönün. Bu, sizi daha çok temize çıkarır. Allah yaptıklarınızı bilir.”

(Nûr suresi, 27-29. ayetler.)

Yukarıdaki ayetleri özel yaşamın gizliliği açısından değerlendiriniz.

33 İsrâ suresi, 36. ayet.

34 bk. Hucurât suresi, 6. ayet.

35 Ebû Dâvûd, Edeb, 80.

36 Buhârî, Rikâk, 23; Müslim, İman, 74.

37 Nisâ suresi, 112. ayet.

38 Hucurât sûresi, 12. ayet.

39 Ebû Dâvûd, Edeb, 37.

Kültür ve tarihimizde özel hayatın özellikle de aile hayatının mahremiyetini korumak ilkesi vardır. Bu ilkenin dayanakları, Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamber'in hadislerinde yer alır. İslam kültüründe kamu yararı ve güvenlik gibi durumlar dışında, bir insanın ayıp ve kusurlarını araştırıp açıklamak değil, onları örtmek daha uygun görülmüştür. Bir hadiste ifade edildiği gibi *"Bir kişi bir başka kişinin ayıbını örterse Allah da kıyamet günü onun ayıbını örter."*⁴⁰ İslami düşünceye göre bir kusuru yaymak en az onu işlemek kadar kötüdür.

Gıybet: Yalan, iftira ve mahremiyet ihlali yanında gıybet de yerilen davranışlar arasındadır. Gıybet bir insanın arkasından hoşlanmadığı şekilde konuşmak, bunu başkalarına aktarmaktır. Konuşulan şeyin gerçekte olması yapılan şeyin gıybet olmasını değiştirmez. Nitekim *"Allah Resulü 'Gıybet nedir biliyor musunuz?' diye sordu. Sahabe 'Allah ve Resulü daha iyi bilir.' cevabını verdiler. Resulullah 'Kardeşini hoşlanmadığı bir şeyle anmandır.' buyurdu. 'Ya kardeşimde o söylediğim durum varsa ne dersin?' diye sorulunca Resulullah 'Söylediğin şey eğer onda varsa gıybet etmişsindir. Şayet yoksa ona iftira etmiş olursun.' buyurdu."*⁴¹

Gıybet etmek bir kişilik ihlalidir. İnsanlar arasında küskünlük, kin ve huzursuzluğa neden olur. Bir ortamda bulunmayan kişinin arkasından kötü biçimde konuşmak kişinin onurunu zedeler. Bu açıdan İslam ahlakında son derece yakışıksız bir tutum olarak görülür. Yüce Allah bu davranışı şu dikkat çekici benzetmeyle yasaklamıştır: *"... Birbirinizin gıybetini yapmayın; herhangi biriniz, ölmüş kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? Bak bundan tiksindiniz!..."*⁴²

Müslümanın gıybetten uzak durması gerekir. İslam alimleri En'am suresinin 68. ayetinin hükmü uyarınca gıybet edilen meclisin terk edilmesini istemişlerdir. Bu da mümkün değilse gıybeteye karşı bir hoşnutsuzluk duygusu içinde başka şeylerle uğraşılması gerektiğini belirtmişlerdir.⁴³

Düşünelim-Konuşalım

Hz. Aişe (r.a.) anlatıyor:

"Bir gün Hz. Peygamber'e bir insanı, davranışlarını taklit ederek anlattım. Bunun üzerine Allah'ın Elçisi: 'Karşılığında bana dünyayı verseler bile, kimsenin taklidini yapmam; bundan asla hoşlanmam.' diye buyurdu."

(bk. Ebû Dâvûd, Edeb, 40.)

Yukarıdaki metni okuyup gıybetin zararlarıyla ilgili düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Haset: İslam ahlakında yerilen bir başka tutum da hasettir. Haset, kıskançlık ve çekemezliktir. Bir kimsenin sahip olduğu imkanları kıskanmak, bu imkanların ortadan kalkmasını istemek anlamına gelir. Ya da *'Onda olmasın bende olsun.'* şeklinde bir tutum takınmaktır. Bencillik duygusu dengelenmediği zaman haset ortaya çıkar. Kur'an-ı Kerim *"Kıskandığı vakit kıskanç kişinin şerrinden sabahın Rabbine sığınırım."*⁴⁴ ifadesiyle hasedin kıskanç kişinin benliğinde oluşturduğu kötülüğe dikkat çeker.

40 Müslim, Birr, 72; Ahmed b. Hanbel, Müsned, C 2, s. 389.

41 Müslim, Birr, 70.

42 Hucurât suresi, 12. ayet.

43 Mustafa Çağrı, "Gıybet", TDV İslam Ansiklopedisi, C 14, s. 64.

44 Felak suresi, 5. ayet.

Kişi haset etmeyi bırakmazsa kendi benliğine zarar verir. Gıybet ve dedikodu gibi kötülöklere bulaşır. Ayrıca haset manevi anlamda iyilikleri tüketir. Kişinin iyi amellerini yok edip onu manevi iflasa sürükler. Bu yüzden Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: *“Hasetten (kıskançlıktan) sakının! Çünkü ateşin odunu yakıp tükettiği gibi haset de iyi amelleri yakar, bitirir.”*⁴⁵ Haset konusuna sıkça dikkat çeken Hz. Peygamber hasedin imanla bağdaşmadığını bildirmiştir.⁴⁶ Bir başka hadis ise insanlar arasındaki birlik ve kardeşliğin ancak kin ve haset gibi kötü duyguları terk etmekle oluşacağını belirtir: *“Birbirinize kin beslemeyin, birbirinize hased etmeyin, birbirinize sırt çevirmeyin. Ey Allah’ın kulları, kardeş olun.”*⁴⁷

Görsel 4.10: Haset iyiliği tüketen bir ateştir.

Hasedin zararı sadece kişinin kendisiyle sınırlı kalmayıp toplumsal ilişkilere de uzanır. Özellikle kıskançlık duygusu başkalarının imkanlarını çalma, hak sahiplerine engel olma gibi sonuçlar doğurduğunda toplumun huzurunu bozar. İslam bilginleri psikolojik ve sosyal zararlarını göz önüne alarak hasedi haram kabul etmişlerdir. İslami kaynaklarda sık sık İblis’in Adem’i (a.s.) kıskanmasına da atıfta bulunularak hasedin şeytani bir huy olduğu ifade edilir. İblis’in Adem’i (a.s.) kıskanması “gökte işlenen ilk günah”, Kabil’in Habil’i kıskanması “yerde işlenen ilk günah” olarak değerlendirilir.⁴⁸

İnsanda başkalarına gıpta etme ve imrenme isteği vardır. Bu istek dinî anlamda yanlış bir şey olmayıp normal bir tutumdur. Hz. Peygamber iki kişiye imrenileceğini bildirmiştir: *“Biri, Allah’ın kendisine verdiği malı hak yolunda harcayan kimse; diğeri, Allah’ın kendisine verdiği ilim ve hikmete göre karar veren ve onu başkalarına öğreten kimsedir.”*⁴⁹

Düşünelim-Konuşalım

Sosyal ilişkilerde haset duygusuyla hareket etmenin sizce zararları nelerdir?

Suizan: Zan kesin olmayan bilgiye dayalı hüküm vermektir. İslam bilginleri zannı iki kısma ayırmışlardır: Suizan ve hüsnüzan. Suizan bir kişi hakkında kötü düşünmek ve kötü kanaate sahip olmaktır. Hüsnüzan ise insanlar hakkında iyi düşündürmektir.

Hayat sürekli karar vermelerle geçer. Bilgiye dayalı olmayan değerlendirmeler insanı yanlışla sürükleyebilir. İnsanın bu konuda hassas olması gerekir. Kur’an-ı Kerim inanan kimsele-ri bu konuda şöyle uyarır: *“Ey iman edenler! Zannın çoğundan sakının; çünkü bazı zanlar gūnahtır...”*⁵⁰ Hz. Peygamber de *“Zandan sakının çünkü zan yalanın ta kendisidir.”*⁵¹ buyurarak suizanın olumsuz sonuçlarına karşı ikazda bulunmuştur. İslam dini suizan yerine hüsnüzanla hareket etmeyi öğütler.

45 Ebû Dâvûd, Edeb, 44; İbn Mâce, Zühd, 22.

46 bk. Nesâî, Cihâd, 8.

47 Buhârî, Edeb, 62; Müslim, Birr, 23.

48 Mustafa Çağrııcı, “Haset”, TDV İslam Ansiklopedisi, C 16, s. 378.

49 Buhârî, Zekât, 5; Müslim, Müsâfirîn, 268.

50 Hucurât suresi, 12. ayet.

51 Müslim, Birr, 28.

Suizan İslam düşüncesine göre ahlaki bir zayıflıktır. İnsanın kalbinde ortaya çıkan olumsuz bir duygudur. Bu duygu terbiye edilmediğinde düşünce ve davranışa sirayet eder. Gaz-zâlî'ye göre suizan kalp ile gıybettir. Dil ile yapılan gıybetten farksızdır. İnsanların iç dünyasındaki gizli hallerini Allah'tan (c.c.) başka kimse bilemez. Kötülük kanıtları ortada görülmedikçe hiç kimse hakkında açıkça bilinen ve görülen gerçeklerin ötesinde kötü kanaat beslenmemelidir.⁵² Suizanın daha olumsuz sonuçlara; kişisel ve toplumsal huzursuzluklara, çekişme ve kavgalara yol açma ihtimali de büyüktür.

Hile: Hile yapmak insanları aldatmak, kandırmak ve karşı tarafı yanıltmaktır. Bu açıdan doğruluk ve adaletin zıddıdır. Kur'an-ı Kerim'de hile yapıp aldatmak münafıkların özelliği olarak karşımıza çıkar. Nitekim onlar inanmadıkları halde 'Biz inandık.' diyerek Allah'ı (c.c.) ve inanan kimseleri aldatmaya çalışmışlardır.⁵³ Yüce Allah inanan kimselere yaptıkları işlerde doğruluk ve adaletten ayrılmamalarını öğütler. "... Ölçü ve tartıyı adaletli yapın..."⁵⁴ buyurarak ticaret hayatında dürüst olmalarını ister. Bir başka ayette ise satış yaparken insanları aldatanlar kınanarak şöyle denir: "Eksik ölçüp tartanların vay haline! Onlar, insanlardan ölçerek bir şey aldıklarında tam ölçerler. Kendileri başkalarına vermek için ölçüp tarttıklarında ise haksızlık ederler."⁵⁵

Görsel 4.11 : Hile yapmak başkalarını yanıltıp kandırmaktır.

İnsanları aldatıp kandırmanın altında maddi hırslar, çıkarlar ve bencillik gibi nedenler yatmaktadır. Hile bir toplumda görülmeye başladığında insanlar arasındaki doğruluk ve güven ilişkileri zedelenir. Karşılıklı güven olmadan huzurlu bir hayat sürdürülemez. Kişi her koşulda doğruluk ve adaleti titizlikle korumalıdır. Yaptığı işlerin bir hak ihlali olup olmadığına, insanlara zarar verip vermediğine dikkat etmelidir.

Yorumlayalım

"Bir gün Allah'ın Resulü pazarda bir buğday sergisine uğramış, elini buğday yığınının içine daldırınca parmakları ıslanmıştır. Bunun üzerine satıcıya; 'Bu ıslaklık ne?' diye sormuş, adam: 'Ey Allah'ın Resulü! Yağmur ıslattı.', demiştir. Allah'ın Resulü; 'İnsanların görüp aldanmaması için o ıslak kısmı ekinin üstüne çıkarsaydın ya!' karşılığını vermiş, ardından da; 'Bizi aldatan, bizden değildir.' demiştir."

(Müslim, İman, 164.)

"Bizi aldatan, bizden değildir." hadisinden hareketle yukarıdaki metni yorumlayınız.

52 Mustafa Çağrı, "Zan", TDV İslam Ansiklopedisi, C 44, s. 122.

53 bk. Bakara suresi, 8-9. ayetler.

54 En'âm suresi, 152. ayet.

55 Mutaaffin suresi, 1-3. ayetler.

İsraf: İsraf genel olarak tutum ve davranışlarda ölçü dışına çıkmaktır. Yaygın olarak maddi olanakları gereksiz yere tüketmek ve savurganlık anlamında kullanılır. İsraf eden kimseye müsrif denir. Kur'an-ı Kerim'de Yüce Allah'ın ölçüsüz davrananları sevmediği belirtilir.⁵⁶

Kur'an-ı Kerim'e göre gerçek müminler israf ve cimrilikten uzak durur, harcamalarında dengeli davranırlar. Bir ayette buyrulduğu gibi **“Onlar, harcadıklarında ne israf ne de cimrilik edenlerdir. Onların harcamaları, bu ikisi arası dengeli bir harcamadır.”**⁵⁷

Ders Dışı Etkinlik

Çevrenizde karşılaştığınız israfla ilgili gözlemlerinizi hareketle bir sunum hazırlayınız.

İsrafın, nimetlere nankörlük olduğunu iyi bilen Hz. Peygamber Müslümanları israf konusunda uyarmıştır. Bir hadisinde **“Kibre düşmeden ve israfa kaçmadan yiyin.”**⁵⁸ buyurmuştur. Kendisi de israftan kaçınan Hz. Peygamber şu olayla insanlığa ibretlik bir ders vermiştir: **“Bir gün Allah'ın Rasulü, sahabilerden birinin abdest alırken suyu israf ettiğini görür. ‘Bu israf nedir?’ diye sorar. Bunun üzerine sahabi, ‘Abdestte israf olur mu?’ diye karşılık verir. Allah'ın Rasulü ‘Evet, akan bir nehirde bile abdest alıyor olsan bu israf olur.’ buyurur.”**⁵⁹ Biz de bu hassasiyeti hayatımıza yaymalıyız. Gereksiz yere su, elektrik, kıyafet ve yiyecek tüketiminden uzak durmalı ve sahip olduğumuz imkanları savurganca kullanmamalıyız.

Yüce Allah davranışlarımızda ölçülü olmamızı ister. Örneğin israf sadece maddi konularla sınırlı değildir. İnsanlar gündelik hayatlarında zaman, emek ve duygu israfı da yapmaktadırlar. İletişim araçlarıyla uzun süre vakit geçirmek zaman ve emek israfıdır. Sportif anlamda takım tutma işini abartıp holiganlık yapmak duygu israfıdır. İnsan Yüce Allah'ın verdiği tüm nimetlerin kıymetini bilmeli, bunları ölçülü şekilde kullanmalıdır. Tükenmez sanılan şeylerin bir sonu vardır.

Görsel 4.12: Kur'an-ı Kerim harcamalarımızda ölçülü olmamızı öğütler.

Yerilen davranışları bilmek ve bu konulara hassasiyet göstermek iyi bir insan olmanın şartıdır. İyi insanlar kötü olan şeylerden uzak durmada kararlılık gösterirler. İnsan İslam'ın övdüğü davranışlarla kendisini süslemeli, yediği davranışları benliğinden tahliye etmelidir. Toplumsal birlik, huzur ve kardeşlik bu davranışlardan uzak kaldığı zaman gerçekleşir. İnsanlar erdemli işler sergileyince erdemli bir toplum ortaya çıkar.

56 bk. En'âm suresi, 141. ayet.

57 Furkân suresi, 67. ayet.

58 Nesâî, Zekât, 66.

59 İbn Mâce, Tahâret, 48.

5. TUTUM VE DAVRANIŞLARDA ÖLÇÜLÜ OLMAK

Ölçülü olmak ifadesinden ne anlıyorsunuz?

Hayat inişli çıkışlı bir yol gibidir. İslam ahlakı insanı yüceltmek ister. Onu tutum ve davranışlarında olgunluğa ulaştırmayı amaçlar. Buna erdem denir. Erdemli olmak ölçülü olmaktır. Ölçülü olmak da dengeli hareket etmek ve aynı zamanda tutum ve davranışlarda aşırılıktan uzak durmaktır.

Allah (c.c.) her şeyi bir ölçüye göre düzenlemiştir. Kur'an-ı Kerim'de Yüce Allah'ın evrende bir denge kurduğu ve bu dengenin bozulmaması gerektiği belirtilir. Şöyle buyrulur: **"... O, dengeyi koydu, sakın dengeyi bozmayın. Adaletle hareket edin ve ölçüyü bozmayın."**⁶⁰

Yüce Allah İslam'ın orta yolu benimsediğini, Müslümanların da "dengeli bir ümmet" olduğunu ifade etmiştir. Kur'an-ı Kerim bunu **"... sizi dengeli (vasat) bir ümmet yaptık..."**⁶¹ buyruğuyla dile getirir. Dengeli ümmet "inancında, ahlakında, her türlü tutum ve davranışlarında doğruluk, dürüstlük ve adalet çizgisinde kalmayı başaran sağduyulu, ölçülü, insafı, uyumlu nesil ve toplum" anlamına gelir.⁶²

Ölçülü olmak aynı zamanda orta yolu tutturmaktır. Ne eksik ne fazla, bir işi kararınca yapmaktır. Eski dilde buna itidal denmektedir. Tüm bilge insanlar hayatlarında itidal, orta yolu tutturmayı hedeflemişlerdir. Bu aynı zamanda Hz. Peygamber'in Müslümanlara tavsiye ettiği bir ilkedir. Bir hadiste şöyle buyrulur: **"Orta yolu tutunuz, amellerinizi mükemmelleştirmeye ve Allah'a yakın olmaya gayret ediniz."**⁶³

Ölçülü olmanın en güzel örnekleri peygamberlerdir. Onların hayatları insani faziletlerle doludur. Onlar doğruluktan ayrılmamış ve günah işlememişlerdir. Ölçülü yaşamışlar ve çevrelerine de bunu tavsiye etmişlerdir. Örneğin Şuayb (a.s.) peygamber kavmine şunları tavsiye etmiştir: **"... Ey kavmim! Allah'a kulluk edin; sizin için O'ndan başka ilah yoktur."**

Görsel 4.13 : İnsan ölçülü olunca hedefine ulaşır.

Görsel 4.14: Ölçülü olmak bir işi kararınca yapmaktır.

60 Rahmân suresi, 8-9. ayetler.

61 Bakara suresi, 143. ayet.

62 Hayreddin Karaman, Mustafa Çağrı, İbrahim Kafi Dönmez, Sadrettin Gümüş, Kur'an Yolu, C 1, s. 229.

63 Buhârî, Rikâk, 81.

Size Rabbinizden açık bir delil gelmiştir. Artık ölçüyü tartıyı tam yapın, insanların mallarının değerini düşürmeyin, düzene sokulduktan sonra yeryüzünde bozgunculuk yapmayın. Eğer inananlar iseniz bunlar sizin için daha hayırlıdır.”⁶⁴ Bir başka örnek de Lokman’dır (a.s.). O her baba gibi iyi bir evlat yetiştirmek istemiş başta bir ve tek Allah (c.c.) inancını ve beraberinde ahlaki değerleri ona kazandırmayı amaçlamıştır. Bunun için evladına davranışlarında ölçülü olmasını tavsiye ederek şöyle demiştir: “Yürüyüşünde ölçülü ol, sesini yükseltme...”⁶⁵ Bu ifadesiyle o yalnızca bildiğimiz yürüyüşte değil hâl ve hareketlerde ölçülü olmayı kast etmiştir.

Etkinlik Yapalım

Aile yaşamında ölçülü davranışlar sergileyen ancak arkadaş ortamında buna dikkat etmeyen birinin karşılaşacağı sorunlar ile ilgili düşüncelerinizi örnekler vererek açıklayınız.

Hız. Muhammed’in (s.a.v.) hayatı da son derece ölçülüdür. Yüce Allah onu “en güzel örnek” diye nitelemiş ve Müslümanların hayatta onu rehber edinmelerini istemiştir.⁶⁶ Kur’an ahlakıyla hareket eden Hız. Muhammed (s.a.v.) dünya ve ahiret dengesini gözetmiştir. Kulluğunda, alışverişinde, aile yaşantısında, savaşta ve barışta her zaman ölçülü hareket etmiştir.

Ölçülü olmak aşırılıktan uzak durmaktır. Hangi alanda olursa olsun aşırılığın her türlü kötüdür. İyi işler bile aşırı yapıldığı zaman iyilik vasfını kaybeder. Yüce Allah İslam’dan önceki din mensuplarını dinlerinde aşırılığa gitmemeleri konusunda uyarmıştır.⁶⁷ Bu inançlar bağlamında görülen tevhidden sapma, şirki benimseme, insanları ilah edinme ve peygamberlerini aşırı yüceltme gibi tutumlar İslam’a göre birer aşırılık örneğidir.

Allah (c.c.) Müslümanlara aşırıya gitmemelerini ve haddi aşmamalarını öğütler.⁶⁸ Hız. Muhammed (s.a.v.) de etrafındaki ilk Müslümanların ölçülü bir yaşam sürmelerini istemiş ve aşırılıklara karşı onları uyarmıştır. Bir hadiste dile getirildiği gibi “Söz ve davranışlarında ileri gidip haddi aşanlar helâk oldular.”⁶⁹ buyurmuştur.

Müslüman maddi imkanları kullanırken ölçülü olmalıdır. İnsanın sahip olduğu para, mal ve mülk gibi maddi değerler Allah’ın (c.c.) kullarına verdiği nimetlerdir. Bu nimetlere karşı şükür borcumuz vardır. Nimetlerin şükürü onları yerli yerinde kullanmakla

Görsel 4.15: Duygularımız ölçülü olmalıdır.

64 A’râf suresi, 85. ayet.

65 Lokmân suresi, 19. ayet.

66 bk. Ahzâb suresi, 21. ayet.

67 bk. Mâide suresi, 77. ayet.

68 bk. Mâide suresi, 87. ayet.

69 Müslim, İlim, 47/4.

lur. Allah (c.c.) harcamalarda ölçülü olmayı ve orta yolu tutturmayı emreder. Bu durum bir ayette şöyle anlatılır: “Eli sıkı olma, büsbütün eli açık da olma. Sonra kınanır ve çaresiz kalırsın.”⁷⁰ Buna göre Müslüman cimrilik yapmayacak ayrıca harcamalarında savurgan da olmayacaktır. İnsan harcamalarında ölçülü olmadığı zaman başkalarına muhtaç ve çaresiz hale gelir.

İnsan, duygularında da ölçülü olmalıdır. Ölçülü duygular ölçülü davranışları ortaya çıkarır. Duygular kontrol edilmeli ve aşırı tepkilerden uzak durulmalıdır. Bir atasözünde ifade edildiği gibi öfkeyle hareket etmek insana zarar getirir. Olaylar karşısında duygusuz olmak da doğru değildir. İkisi arasında ölçülü ve dengeli bir yol tutturulmalıdır. Hz. Muhammed’in (s.a.v.) bir hadisi duygularda ölçülü olma konusunda son derece önemlidir: “Dostunu sevenken ölçülü sev, zira günün birinde düşmanın olabilir. Düşmanına da ölçülü bir şekilde buğzet, çünkü günün birinde dostun olabilir.”⁷¹

Ölçülü olunması gereken bir başka konu da beslenmedir. Beslenme insan sağlığı ve yaşam kalitesini etkilediği gibi Müslümanın Rabbiyle olan ilişkilerini de etkiler. Hz. Peygamber aşırı beslenmeden kaçınılmasını öğütlemiş, insanlara ölçülü beslenmeyi tavsiye etmiştir: “İnsanoğlu mideden daha kötü bir kap doldurmamıştır. Halbuki birkaç lokma insanın belini doğrultmasına yeter. Eğer mutlaka dolduracaksa (midesinin) üçte birini yemeğe, üçte birini içmeye ayırsın ve diğer üçte birini de nefes alıp vermek için boş bıraksın.”⁷²

Tutum ve davranışlarda ölçülü olmak insanı erdeme; erdem de mutluluğa götürür. Mutlu olmak herkesin isteğidir. Bunun yolu aşırılıklardan uzak durmak ve ölçülü bir hayat sürdürmekten geçer. Bu şekilde aile ve topluma faydalı bir insan olunabilir.

6. KUR’AN’DAN MESAJLAR: HUCURÂT SURESİ 11-12. AYETLER

“Ey iman edenler! Erkekler diğer erkeklerle alay etmesinler; onlar kendilerinden daha hayırlı olabilirler; kadınlar da diğer kadınlarla alay etmesinler; alay edilen kadınlar edenlerden daha hayırlı olabilirler. Birbirinizi ayıplamayın, birbirinize kötü ad takmayın. İman ettikten sonra fâsıklıkla anılmak ne kötüdür! Günahlarına tövbe etmeyenler yok mu, işte zalimler onlardır. Ey iman edenler! Zannın çoğundan sakının; çünkü zannın çoğu günahtır. Gizlilikleri araştırmayın, birbirinizin gıybetini yapmayın; herhangi biriniz, ölmüş kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? Bak bundan tiksindiniz! Allah’a itaatsizlikten de sakının. Allah tövbeleri çokça kabul eden ve merhameti sonsuz olandır.”

Hucurât suresi Medine Dönemi’nde inmiştir. 18 ayettir. İsmi dördüncü ayette geçen “Hucurât” kelimesinden almıştır. Hucurât odalar demektir. Surede ağırlıklı olarak toplumsal yaşamda dikkat edilmesi gereken görgü kuralları ve ahlaki değerler üzerinde durulmaktadır. Ayrıca müminlerin kardeş olduğu belirtilmiş ve tek asıldan yaratıldıkları için insanlığın birliğine vurgu yapılmıştır.

70 İsrâ suresi, 29. ayet.

71 Tirmizî, Birr, 60.

72 Tirmizî, Zühd, 47.

Kur'an-ı Kerim insan ilişkilerinin kardeşlik ilkesine göre yürütülmesini ister. Hucurât suresinin 10. ayetinde bütün müminlerin kardeş olduğunu ifade eder. Hemen sonrasında gelen 11 ve 12. ayetler kardeşlik bağının zedelenmesini önleyecek tavsiyeler içerir. İnsanları bazı ahlaki değerler konusunda hassas olmaya çağırır.

Bilgi Kutusu

Sahabeden bazılarının, sonradan İslam'ı kabul etmiş kimseleri etnik ve dinî eski bağlılıklarıyla nitelendirmeleri ve birtakım Müslümanları fiziksel kusurlarıyla anmaları bu ayetin nüzül sebebi olarak aktarılmıştır.

Toplumsal birlik insanların birbirlerine karşı tavırlarından etkilenir. Allah'a (c.c.) inanan kimselerin insan ilişkilerinde onur kırıcı yaklaşımlardan uzak durmaları gerekir. Ne şekilde olursa olsun insanlarla alay etmek onları küçümsemek ve aşağılamak gibi tavırlardan kaçınılmalıdır. Hiçbir gerekçe insanların hor görülüp tahkir edilmesini haklı çıkarmaz.

İnsan doğuştan saygın bir varlıktır. Herhangi bir özelliğinden dolayı onunla alay edip eğlenmek, onun kişiliğini yaralar. İnsanları karalamak ve onlara kötü lakaplar takmak da benzer özelliğe sahip davranışlardır. Tüm bu davranışlar insanları kırıp üzdüğü gibi aynı zamanda günahıdır. Allah'a (c.c.) inanan kimselere böyle davranışlar sergilemek yakışmaz. Bir kimse bu tür olumsuz davranışları terk etmezse aynı zamanda zulüm işlemiş olur.

Bilgi Kutusu

Hucurât suresi 11. ayette geçen zulüm kavramı “bir şeyi yerli yerine koymak” anlamına gelen adalet kelimesinin zıddıdır. Kur'an'a göre dinî ve insani anlamda yapılan her türlü haksızlık zulüm kavramıyla ifade edilir.

Müminlerin zan konusunda hassas olmaları gerekir. Her zan, kötü olmamakla birlikte insanlar hakkında bilmeden hüküm verme biçimindeki zandan kaçınılmalıdır. Bazı zanlar ağır sonuçlar doğurabilir. İnsanların gizli yönlerini araştırmak da doğru değildir. Başkalarının özel hayatını araştırmak, insanların konuşmalarını dinlemek ve kusurlarını bulmaya çalışmak kişiye bir şey kazandırmadığı gibi insanlar arası güveni zedeler.

Duyarlı olunması gereken bir başka husus da insanları arkalarından çekiştirmek anlamına gelen gıybettir. Gıybet insanlar arasındaki ilişkilere zarar verir ve insanların haysiyetini alçaltır. Kur'an-ı Kerim bu gibi davranışları yererek insanları yüksek ahlaki değerlere çağırmaktadır.

Etkinlik Yapalım

Hucurât suresinin 11-12. ayetlerini okuyup eleştirilen tutumları belirleyiniz.

1.	4. ....
2.	5. ....
3.	6. ....

Erdemli Davranışların Hayatımıza Etkisi

Sahabeden İbn-i Ömer (r.a.) anlatıyor: Resulullah buyurdu ki:

“Sizden önceki milletlerden üç arkadaş yolculuğa çıktılar. Gece olunca bir mağaraya sığındılar. Dağdan bir kaya parçası yuvarlandı ve mağaranın ağzını kapattı. Aralarında:

‘Bizi bu mağaradan ancak salih amellerimizi aracı kılarak Allah’a yapacağımız dualar kurtarabilir!’ dediler.

Bunun üzerine aralarından biri şöyle dedi:

‘Benim ihtiyar bir anne babam vardı. Ben onları çok gözetir, kendimin ve ailemin ihtiyaçlarından önce onların ihtiyaçlarını karşılardım. Bir gün odun aramak için çok uzaklara gitmiştim. Eve döndüğümde ikisi de uyumuştur. Onlar için süt sağdım. Onlar hâlâ uyumakta idiler. Onlardan önce aileme süt vermeyi uygun bulmadım ve onları uyandırmaya kıyamadım. Geciktiğim için çocuklar sabırsızlanıyorlardı. Ben ise süt kapları elimde, onların uyanmalarını bekliyordum. Derken şafak söktü.

‘Ey Allah’ım! Bunu senin rızan için yaptığımı biliyorsan, bizi şu mağaradan kurtar!’

Kaya bir miktar açıldı. Ama boşluk çıkacakları kadar büyük değildi.

İkinci kişi şöyle konuşarak dua etti: ‘Vakti zamanında zina edeceğim zaman bana ‘Ey Allah’ın kulu, Allah’tan kork!’ denilmesi üzerine bu işten vazgeçtim. Allahım! Şüphesiz bilmektesin ki bu kötü işi sırf senin rızan için terkettim.’

Bunun üzerine kaya bir miktar açıldı. Ama boşluk çıkacakları kadar büyük değildi.

Üçüncü kişi de: ‘Ey Allah’ım, yanımda çalışan işçilerim vardı. Onların ücretlerini geçiktirmeden veriyordum. Ancak bir tanesi bir gün ücretini almadan gitti. Ben de onun parasını onun adına işletip kâr ettirdim. Öyle ki çok malı oldu. Derken yıllar sonra çıkageldi ve ‘Ey Allah’ın kulu! Bana olan borcunu öde!’ dedi. Ben de: ‘Bütün şu gördüğün sığır, davar ve develer senindir. Al bunları götür!’ dedim. Adam, ‘Ey Allah’ın kulu! benimle alay etme!’ dedi. Ben tekrar: ‘Kesinlikle seninle alay etmiyorum. Al bunları götür!’ diye tekrar ettim. Adam hepsini aldı götürdü.

‘Ey Allah’ım, eğer bunu senin rızan için yaptıysam, bizi bu halden kurtar!’ şeklinde dua etti.

Bunun üzerine kaya açıldı ve mağaradan çıkıp yollarına devam ettiler.”

Okuma parçası aşağıdaki kaynaklardan kısaltılarak alınmıştır.

(Buhârî, Enbiyâ, 50; Büyû, 98; İcâre, 12; Hars, 13; Edeb, 5; Müslim, Zikr, 100; Ebû Dâvûd, Büyû, 29.)

Ünitemizi Değerlendirelim

A) Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerlere doğru sözcüğü yazınız.

1. “Birbirinize kin beslemeyin, birbirinize hased etmeyin, birbirinize sırt çevirmeyin. Ey Allah’ın kulları .....” (Buhârî, Edeb, 62; Müslim, Birr, 23.)
2. Hasetten (kıskançlıktan) sakının! Çünkü ateşin odunu yakıp tükettiği gibi haset de ..... yakar, bitirir.” (Ebû Dâvûd, Edeb, 44; İbn Mâce, Zühd, 22.)
3. “Ey iman edenler! Zannın çoğundan sakının; çünkü bazı zanlar .....” (Hucurât suresi, 12. ayet.)
4. İslam ahlakının kaynağı ..... ve sünnettir.
5. “Bir kişi bir başka kişinin ayıbını örterse Allah da ..... onun ayıbını örter.” (Müslim, Birr, 72; Ahmed b. Hanbel, Müsned, C 2, s. 389.)

B) Aşağıdaki açık uçlu soruların cevaplarını boş bırakılan yerlere yazınız.

6. İslam ahlakının gayesi nedir?
7. Evrensel ahlak ilkeleriyle İslam’ın ahlak ilkeleri arasında ne tür benzerlikler vardır?
8. İslam ahlakında yerilen davranışlar nelerdir? Yazınız.
9. Tutum ve davranışlarda ölçülü olmak ne demektir? Açıklayınız.
10. İftira atmanın insanlara verdiği zararlar nelerdir? Yazınız.

C) Aşağıdaki çoktan seçmeli soruları okuyunuz ve doğru seçeneği işaretleyiniz.

11. “Müminlerin iman yönünden en mükemmel olanı ahlakı en güzel olanıdır.” (Tirmizî, Birr, 47.) hadisinde Hz. Muhammed (s.a.v)’in vurgulamak istediği ana mesaj aşağıdaki ifadelerden hangisinde yer alır?
 A) Güzel ahlak kişinin hayatını ve davranışlarını düzenler.
 B) İnanmak için öncelikle güzel ahlak sahibi olmak gerekir.
 C) Allah’a (c.c.) gerçekten inanan kişi ahlaki güzellikleri hayatında barındırır.
 D) Ahlak inanan inanmayan herkeste vardır.
 E) Mümin olmak mükemmel olmaktır.

12. Aşağıdakilerden hangisi ahlak kavramı içinde yer almaz?

- A) Karakter B) Huy C) Beden D) Mizaç E) Seciye

13. Hz. Aişe'ye (r.a.) Hz. Muhammed'in (s.a.v.) ahlakı sorulması üzerine "Siz hiç Kur'an okumuyor musunuz? Onun ahlakı Kur'an'dı." (Müslim, Müsâfirîn, 39.) diye cevap vermiştir. Hz. Aişe'nin bu cevabından aşağıdaki sonuçlardan hangisine ulaşamaz?

- A) Peygamber, yaşayan bir Kur'an'dır.
B) Kur'an peygamber ahlakının kaynağıdır.
C) Peygamberin hayatı Allah'ın (c.c.) emrettiği hayat tarzıdır.
D) Kur'an okumak ahlaklı olmanın ön şartıdır.
E) Kur'an'ın önerdiği güzel ahlak peygamberin yaşantısıdır.

14. Aşağıdakilerden hangisi İslam ahlakında yerilen tutum ve davranışlardan biridir?

- A) İnsaf B) İhsan C) İkrâm D) İsrâf E) İnfak

15. Aşağıdakilerden hangisi ölçülü bir insanın yaptığı davranışlardan olamaz?

- A) Yaptığı harcamalarda cimrilik ve savurganlıktan kaçınmak
B) Dostunu severken de düşmanına kızarken de dengeli olmak
C) İhtiyaç oranında alışveriş yapıp iktisatlı olmak
D) Çevre temizliğine dikkat edip evrenin dengesini bozmamak
E) İletişim araçlarıyla uzun zaman geçirmek

16, 17 ve 18. soruları aşağıdaki metne göre cevaplayınız.

Bireysel ve toplumsal tutum ve davranışlar genel olarak kabul görüyor ve toplum yararına olduğu kanaatini uyandırıyor ahlaklı, karşıt bir durumdaysa ahlaksız olarak nitelendirilir. Bireysel açıdan doğru ve dürüst olmak, saygılı olmak, yardımsever olmak, yalan söylememek, sözünü yerine getirmek, sözünün arkasında durmak, olduğu gibi görünmek, görüldüğü gibi olmak, işini gereği gibi yapmak, diğer insanlara karşı sorumluluklarını yerine getirmek bireysel ahlaklılığın olmazsa olmazlarıdır. Yine söz konusu nitelikleri bir grup, bir kurum veya toplum için de ahlaklılık ölçütleri olarak kabul etmek mümkündür.

16. Ahlaklı olmanın genel ilkeleri nelerdir?

17. Toplumun ahlak kurallarının bireysel tutum ve davranışlara yansımaları nasıl olur?

18. "Topluma karşı sorumlu olmak" sözünden ne anlıyorsunuz?